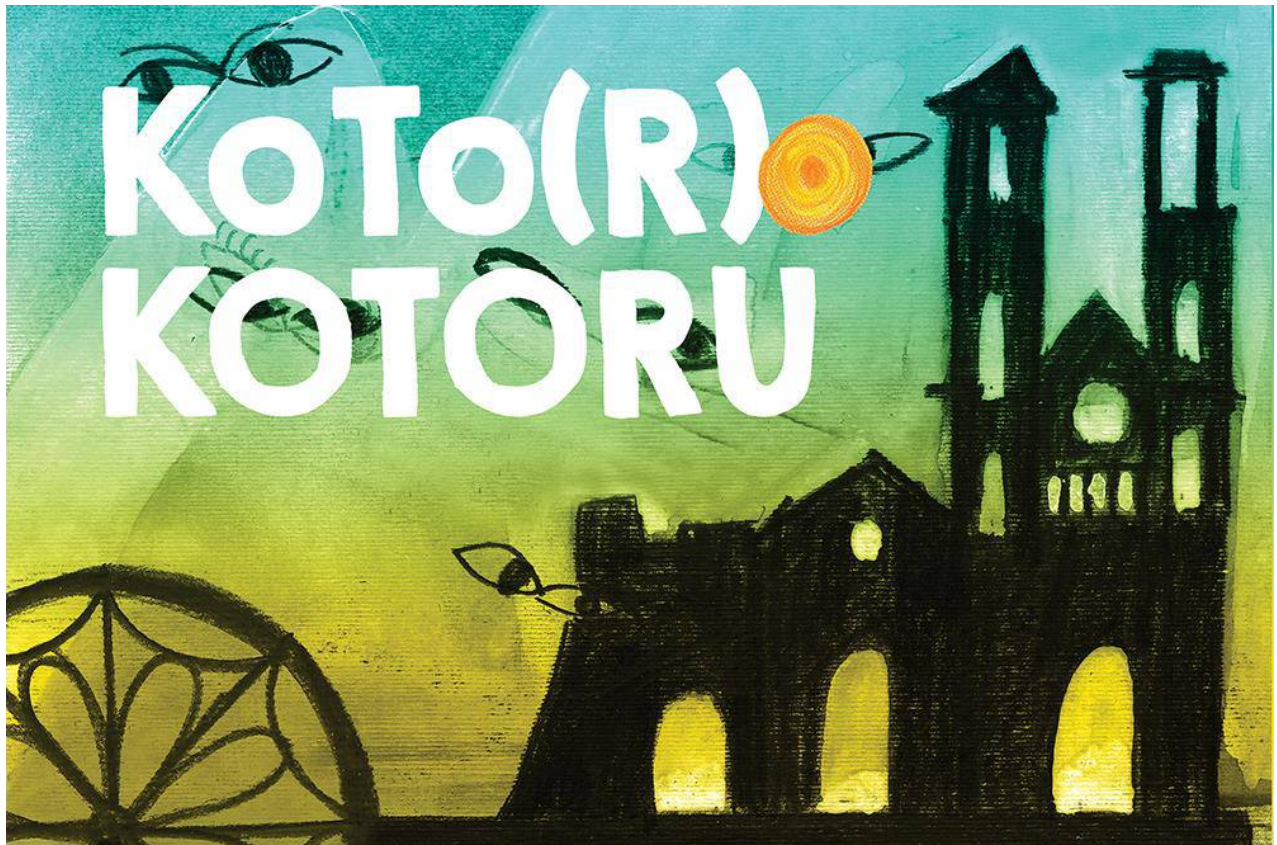

KoTo(R)o KOTORU

Dokumentarna pozorišna
predstava

Autori: Građani/ke Kotora
Reditelj: Petar Pejaković

„Pozorište o Kotoru“ predstavlja višemjesečni procesni rad reditelja Petra Pejakovića sa stanovnicima Kotora čiji je cilj da se prikažu posebnosti, ali i problemi koji tište građane/ke. Dokumentarna predstava “KoTo(R) o Kotoru” (igra riječi: Ko to o Kotoru) je rezultat tog procesa. U predstavi su stanovnici/e ujedno - autori i učesnici/glumci.

Autori/glumci:	Zorana Milošević
Marjan Šantić	Mitar Mića Jovanović
Radmila Beća Radulović	Antonio Grgurević
Slavica Lompar	Mirjana Popović
Jelena Vukasović	Žarko Nikolić
Maja Mrđenović	Mirjana Petrović
Ilko Marović	Stefan Lazarević
Dragana Kunarac	
Jelena Franović	U saradnji sa umjetnicima:
Tatjana Rajić	Miodrag Vargić
Aleksandra Kapetanović	Dušan Murić
Maruška Drašković	Aleksandra Dejanović

Procesni rad “Pozorište o Kotoru” obuhvatio je preko 50 radionica (od oktobra 2015. do juna 2016.) i u njima je uzelo učešće oko 60 građana/ki. Više informacija o procesu na www.expeditio.org

Projekat je pokrenula NVO EXPEDITIO u saradnji sa pozorišnim rediteljem Petrom Pejakovićem, uz podršku JU Kulturni centar “Nikola Đurković” Kotor. Predstava je dio European ARTIZEN Initiative koji se finansira kroz EU Creative Europe Programme i kroz projekat ACT4CITY - BAC Balkanski program za umjetnost i kulturu.

Procesni rad na predstavi

KoTo(R) KOTORU

D

Dokumentarni teatar "Pozorište o Kotoru"

Procesni rad na predstavi

KoTo(R) KOTORU

D

Dokumentarni teatar "Pozorište o Kotoru"

Sa premijere 20. juna 2016.

Petar Pejaković, reditelj: Grad Kotor treba da bude glavni lik predstave koja će progovoriti o njegovim ljubavima, o njegovim zabludama, o njegovim problemima, o njegovim čarolijama, o njegovim smirujama i tragedijama... Svi zainteresovani građani mogu da se uključe i postanu stvaraoci ove predstave. Mogu da ispričaju svoje priče, daju ideje i time doprinesu stvaranju teksta predstave. Mogu da se uključe i kao glumci i da svoje priče odglume na pozorišnoj sceni. Pridružite se "Pozorištu o Kotoru"!

ŽURNAL POZORIŠTA O KOTORU #01

Decembar 2015.

Pozorište o Kotoru - dokumentarno, skupno osmišljeno pozorište zajednice

Foto: Aleksandra Kapetanović

Projekat nevladine organizacije Expeditio "Pozorište o Kotoru" kroz posredni rad reditelja Petra Pejakovića sa stanovnicima Kotora treba da iznjedri dokumentarna pozorišna predstava sa ciljem da se prikazuje pouzdanost, ali i problemi koji tište stanovnike Kotora. S obzirom da osnovna predstava (ina priča građana koji govore o uključivanju u ovaj specifični pozorišni proces otvoren je za sve, bez obzira na pol, godine, obrazovanje i glumačko iskustvo, a ono što je bitno je želja da se svojim pričinom doprinesu postavljanju preporuka u Kotoru.

Vrijednost kontakta između ljudi i umjetnosti ne može biti precijenjena. Taj kontakt omogućava samospoznaju, posmatranje svijeta oko nas iz različitih perspektiva, te predstavlja dragocjeni vid međuljudske komunikacije. Pozorište nosi potencijal najdruželjubivije i najhumanije umjetnosti, najsigurnije životne, koja integriše različite vidove umjetnosti, onemogućavajući ljepotu sama, ali bez snaga kritičkog mišljenja prema svijetu koji nas okružuje, i vrtu imaginacije koja nas podičuje da pokušavamo stvarati bolji.

Kako god se legitimizira, pozorište se nikada ne održuje postojanje na istinitosti i svjedocenju o svijetu. Ovo je par ekoloma umjetnosti nadajućih, koja suštinski izražava izravnost društvenog realiteta. Ako želi da ima svojih društvenih značaja (a bez toga gubi svoju suštinu), mora da bude čvrsto i konkretno vezano za vrijeme koje nastaje. Osim brojnjaka aktualnosti i hitnosti temama (obično u širokom smislu, a ne dnevne politike), da bi pozorište ostvarilo svoju egzistenciju koja se odnosi na komunikaciju i emociji sa svakim pojedinačnim gledaocem, potrebno je da se tim temama bavi na scenici sudjelujući i malobrojne osobe, odnosno da bude vrijedno i kompleksno estetski i etički.

Dokumentarno pozorište

Iako je jezika svakog pozorišta koje predstavlja na sceni u društvenoj zajednici u kojoj nastaje bovljenje neuralgicnim tačkama toga društva, upravo i namolilo dokumentarno pozorište redakcije potpuno umjetnika da direktno dramaturgi istinu na sceni, te da kroz pozorište izrazi glavne društvene probleme, nepouzdano, fontalno, bez skrivena lica fikturnih likova. Dokumentarno pozorište je, kroz istoriju, uvijek bilo strgo vezano za kontekst društveno-politički trenutak u kome je nastajalo, uvijek je bilo vrlo politički osviješteno i društveno angažovano, kroz neposrednu problematizaciju krup-

"Ali pozorište i ne treba da bude lako. Pozorište treba da boli. Prije svega treba da boli. Treba da boli stvaraoca, posrednika i posebno primaoca. Ako se makar i jedna karika dobro osjeća, to onda nije pozorište. To je onda samo prosta izmisljacija. Je li Holofer? To bi trebalo da bude kontrolno pitanje za sve koji izlaze iz pozorišne sale." (Friedrich Lu, „Mirni dani u Miksing Partu")

nih političkih pitanja. Ono se radi u trenutcima potrebe za preispitivanjem glavnih društvenih problema, i indikator je potrebe za društvenim povratak istine u fokus, u okolnostima vladavine tehnološkog kapitalizma. Potreba za direktnim nezadrugom istine na sceni, odgovor na paniku za vraćanje realnog, uskraćenjem na potpisanim istorijskim istinama, ludima i preciznim karakternim su dokumentarnog izraza. Ono, dakle, nastaje iz potrebe da se ispričaju istina, lična, čisto i transmatična iskustva, da se na sceni neposredno objere, a tako možda i zacijeli, bolne rane.

Medutim, ispunjavanje scene elementi iz neposredne društvene realnosti nije po sebi dovoljno za pozorište. Drugim riječima, nije dovoljno stvarnost tui koji kreira istinitost, nego je potrebno da se taj materijal umjetnički medijalno i apertivno, potrebna je drama i pozorišno zanimljivost i uzbuđenost u obradi dokumentarnog materijala. Stavie, previeka i prevashodna težnja ka "autentičnosti", odnosno kreiranju visoko etičkih produkcija koje se oslanjaju na izvorne istine", bez značajnog pročitavanja i pozorišnog preoblikovanja dokumenta (dokument "stala životni u najtirnem smislu riječi), može da bude spuštanica za kreiranje autentično, snažno, pokrećući i provokativno pozorišnog događaja, postupni "akrobatsko pozorište", katarzično samo za uzak krug ljudi.

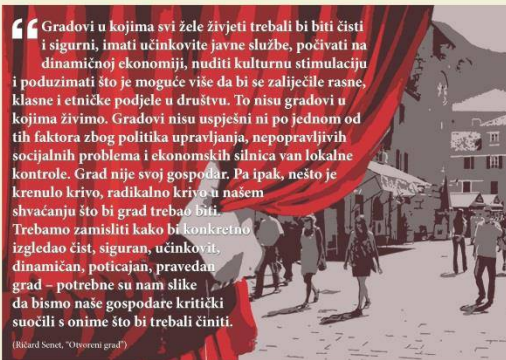
Pozorište zajednice

"Pozorište o Kotoru", osim dokumentarnosti, jeste i da je ono primjer lakoznanog primjenjivog pozorišta (pozorišta zajednice), koje predstavlja participativnu umjetnost, odnosno neposredno uključivanje građana u kreativni proces. Kreativni osvajenog pozorišta polaze od premise da ono nije i ne bi trebalo da bude privilegija samo pozorišnih ustanova i profesionalnih teatra, već sredstvo istraživanja i kreativnog izražavanja svakog pojedinca ili grupe u svim ličnog razvoja i društvenog angažovanja. Ovo pozorište uključuje i se u lokalnim prostorima, je promovio ideju teatar kao sredstva lične i društvene akcije, i usmjereno je ka participativnosti i

Skupno osmišljeno pozorište

Odluka kako dokumentarnost pozorišta koje kreiraju profesionalni pozorišni umjetnici, tako i participativnog pozorišta zajednice u kojem građani ih pokušavaju izvesti određene socijalne grupe saradnja sa pozorišnim profesionalcima, jeste da je najskuplje riječi o takozvanom "skupno osmišljenom" pozorištu. To je pozorišna praksa obilježena pod utjecajem burnih kulturnih i društveno-političkih promjena 1960-ih, a njena posebnost je da kreiraju pozorišne predstave ne prethodi nikakav tekstualni predložak. Bilo napisan dramski tekst, bilo scenario izvedbe. Ovo predstavlja svojevrsnu inovaciju u odnosu na proces koji je usmjeren već postojjećim dramskim tekstom, jer se glavna materijala i teksta predlože stvar zajedničkim radom svih članova pozorišne grupe tokom procesa proba. Čak i kada se paralelno dešava proučavanje i integracija već dostavljenih gledaocima u predstavi tokom procesa proba, one se ponovo kreiraju iz grupe i kroz grupe nastaju, a nisu još usmjereni i sadržaj i time nadređene. Ovakav proces radu po sebi, odnosno "demokratizovanje" raznih aspekata pozorišne proizvodnje i skupno kreiranje teksta u procesu proba, upućuje na izvjesan vid postdramske pozorišne političnosti. Naime, ta nedjeljivost i "demokratizovanje" se javlja kao alternativa društvenim odnosima koji se natmo zavrnaju na principima reda, hijerarhije, nadmoći, sila.

Maja Mrdenović

(Richard Senel, "Otvoreni grad")

Ja primjećujem da velika većina ljudi koje ja sriječem kad ponešto i progovore o svim ovim stvarima o kojima ovdje govorimo obično bude - nemoj da sam ti ja rekao. Meni je to utisak za Kotor - nemoj da sam ti ja rekao. Ne znam da li je strah ili je to nešto ušlo već u neki genotip. Potrebno je da se jasno i glasno kažu stvari.

Vjerujem u borbe sa vjerenjačama i tako doživljam ovaj projekat... i vjerujem da živa emocija na sceni ima veliku moć.

Foto: Stefan Janković

7 KLJUČNIH TEMA

na osnovu mišljenja učesnika/ca radionice

- 1 Život u strahu
- 2 Grad iz djetinjstva
- 3 Borba protiv kulture
- 4 Grad kulisa - prazna punoća
- 5 Ljubav prema gradu
- 6 Novac i grad
- 7 Pasivnost gradske vlasti

Za ovaj projekat sam zainteresovana zato što smatram da ovakva vrsta projekata može da podstakne otvaranje svih onih rana koje su negdje duboko zakopane u nama. Njihovo liječenje može pak pomoći formiranju neke kritične mase, koja može da doprinese da sagledamo Kotor iz različitih uglova, a samim tim i da doprinesemo svi zajedno da se stanje u kojem se Kotor nalazi promijeni.

Bez obzira što grad umire, i dalje ima neki magnetizam... i odbija nas i privlači, malo šizofrenna situacija.

DO SADA JE ODRŽANO 4 RADIONICE "POZORIŠTA O KOTORU" NA KOJIMA JE UČESTVOVALO 45 GRAĐANA/KI. UKOLIKO ŽELITE DA SE UKLJUČITE, INFORMIŠITE SE NA WWW.EXPEDITIO.ORG

Kad je bila situacija da smo se borili protiv buke, 250 stanovnika staroga grada je potpisalo peticiju. Ulazili smo u kuće i ja sam od tada strašno uznemirena - kako ljudi žive - oni stvarno žive u strahu. Toliko je ljudi bilo koji su se pripremili da dođu na sastanak koji smo organizovali i da kažu nešto o tome, tek tada je došao do pravog izražaja taj strah, koliko su oni bili nemoini da ista kažu... Mislim da su nađležni trebali da budu odvažni, da nas zaštite, da daju nešto.

Napomena: U Žurnalu su navedeni citati učesnika/ca radionice.

Petar Pejaković, reditelj: Grad Kotor treba da bude glavni lik predstave koja će progovoriti o njegovim ljubavima, o njegovim zabludama, o njegovim problemima, o njegovim čarolijama, o njegovim smijurijama i tragedijama... Svi zainteresovani građani imali su priliku da se uključe i postanu stvaraoci ove predstave. Mogli su da ispričaju svoje priče, daju ideje i time doprinesu stvaranju teksta predstave, da se uključe i kao glumci i da svoje priče odglume na pozorišnoj sceni...

ŽURNAL POZORIŠTA O KOTORU #02

April 2016.

Pozorište o Kotoru - dokumentarno, skupno osmišljeno pozorište zajednice

DO SADA JE ODRŽANO 26 RADIONICA "POZORIŠTA O KOTORU" NA KOJIMA JE UČESTVOVALO 58 GRADANA/KI.

Foto: Maja Mladenović

Iskoristili smo ova naša druženja, da istresemo neke naše probleme, brige koje nas muče i stvari koje nam ne odgovaraju u društvu koje nas okružuje. Čini mi se, kad je to izašlo iz nas, da nam je puno lakše, da smo već nešto uradili time što smo ukazali na probleme. Ti problemi su i dalje prisutni, ali nekako, kad ih podijeliš sa drugima, bude ti lakše. Zapanjuju me priče, koje su stvarne i koje su se događale raznim ljudima, shvatio sam onda da se ne dešavaju neke stvari samo meni, nego i drugima.

Uvrlo sam vezana za grad, ali smatram da je u ovom trenutku mjera ljubavi prema gradu kritika.

Dopada mi se postepeno građenje povjerenja, na prvim radionicama sam imala osjećaj da ne mogu neke stvari glasno da kažem, a poslije to kao da je čarobnim štapićem nestalo.

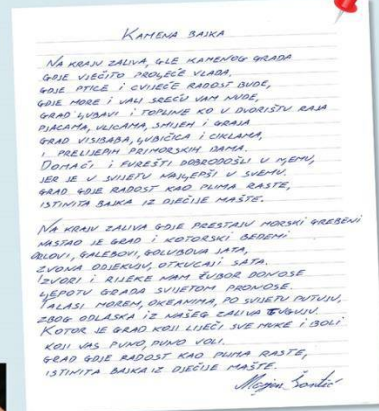
Ova predstava je za mene vid otpora.

Mislim da je ovo društvo kriminalno, i ne bih ga ni u jednoj situaciji opravdavala, ni u jednom aspektu, zbog toga što se ja osjećam dobro. Ovo društvo mora da se mijenja, i mi smo ti koji na to moramo da ukazujemo, bez obzira što samo našli neki način da u njemu bivamo.

Kotor iz drugog ugla ili "Izađi iz mene"

Dušan Murić, performer i koreograf (saradnik na predstavi) Sunce u zalivu, jutro talasa, zmije asfalta vode u Kotor, huk tunela ostaje za mnog, rogovatna lica betonskih erekcija, profitišizam nadošlih želja. Slećem pravo u čašicu čakula. Sunce u zalivu, jutro pored vode, masline i sir sa pjance, dan traje, menja se, miku živahnih ljudi, krstareće rakete turista padaju u Grad, dobrovoljna okupacija. Šta je jedan farski vid, čije mirise, čuti? Prst velike slane vode, i na njemu prsten nasleđen. Penjem se, silazim u vekove, kamen, stope i staze, mora da je svaki cvet lekovit. Uživam u žustrosti misli i jezika ljudi koji učestvuju u Pozorištu o Kotoru. Pričaju, pokazuju, pitaju, zapanjuju me, zabavljaju, zbuljuju, zabrinjavaju, zvone. Lavirint osećanja, štrikovi odeće koja se suši, kulise grada razmaštavaju prizore. Zvuk tunela, i pre no što u oblak zbrisah, već sam poželio da se vratim.

Miodrag Vargić, vajar i scenograf (saradnik na predstavi) Sa koferom punim neke znatiželje i radosti zbog susreta, sleteo sam pravo na petu ili šestu probu predstave, u Centar za kulturu. Sve bi bilo divno da nisam naivno verovao da je život u Kotoru idiličan. I sad osećam nelagodu zato što sam kroz grad prolazio zadivljen lepota kojima obiluje, a potpuno slep za probleme sa kojima se suočavaju građani, od toga da se rado sećaju tišine do toga da grad napuštaju i on polako postaje kulisa. Ali je zaista divno što o građani imaju mogućnost, da kroz pozorišnu predstavu, iskažu stavove i teškoće na koje nailaze u svakodnevnom životu. Svesni svog potencijala, smelo i entuzijastično stupaju na scenu i neposredno otkrivaju lične priče koje mogu biti smešne ali i potresne. Udruženi u grupu ili hor, podsjećaju na britko sećivo koje iz zajedničkog interesa preciznim rezom otvara bolna pitanja, a u tom zamahu istovremeno pokazuje put koji nudi mnogo mogućnosti i rešenja.

Na nešto me sjeća taj grad... (Darko Rundek)

Kao što si svoj život ovdje proćerdao, u ovom tako malom kutu, straćio si ga i na cijeloj kugli zemaljskoj. (K. Kavafi)

- Ulice su postale pretijesne.
- Želim slobodu kretanja i grad bez pucnjave i ubistava.
- Želim da preskočim nevidljive zidove ove palanke.
- Mrzim čutanje ovih ljudi.
- Samo razmišljam, kako u ovoj nesigurnosti podići familiju.
- Dosta mi je ovog javašluka i haosa.
- Želim da živim u gradu u kojem ću se osjećati zaštićeno.
- Ovaj grad je tako pust...
- Jesmo li prestari za odlazak?
- Ne razumijem jezik kojim govore moja unučad.
- Hoću još.
- Kotore, gušiš me.
- Još sam ovdje, a ne znam ni sam zašto.
- Zbog čega najbolji ljudi odlaze?
- Želim grad mog djetinjstva.
- Želim Kotor na koji ću biti ponosna.

SJEĆAM SE TIŠINE...

Sutra bih prodao stan i napustio Stari grad, ne zbog novca, nego jer sam tamo ugnjetavan i maltretiran, 24 časa nemam mira od buke i maltretiranja, a oni koji bi trebalo da mi obezbijede moja ljudska i ustavna prava to ne čine, nego naprotiv. Gradska vlast ne želi da stanovnici Starog grada u njemu ostanu, nego se sve radi da pože da odu, da se grad zaključa, i pokazuje kao ekskluzivna destinacija.

Mnogi ljudi koje ja poznajem, iselili su se iz Starog grada samo zbog buke. Moja prva komšinja, koja ima dijete od četiri godine i čeka bebicu, otišla je sa porodicom u podstanare u Dobrotu, jer treba da se porodi, i tu od maltretiranja ne može više da živi. Stan je prazan, jer ne može ovo ljeto da zamisli u nesnosnoj buci sa malom bebom. Ja sam bila potresna, čak ljuta na nju, rekla sam joj - molim te nemoj to da radiš, ostani, ako svi odemo, to nije način borbe...

Urednica Žurnala "Pozorište o Kotoru": Maja Mladenović, "Pozorište o Kotoru" je podržavala SVOJIM SPONZORIMA u saradnji sa partnerima lokalnih i regionalnih vlasti: Poduzetništvo kroz projekat European ARTIZEN Initiative finansiran kroz EU Creative Europe Programme i kroz projekat ACTIVITY koji finansira BMC (Belgijski) program za zaposlene i kulturne.

Napomena: U Žurnalu su navedeni citati učesnika/cia radionica.

KoTo(R) KOTORU

D

Dokumentarni teatar "Pozorište o Kotoru"

Petar Pejaković, reditelj: Grad Kotor treba da bude glavni lik predstave koja će progovoriti o njegovim ljubavima, o njegovim zabludama, o njegovim problemima, o njegovim čarolijama, o njegovim smijurijama i tragedijama... Svi zainteresovani građani imali su priliku da se uključe i postanu stvaraoci ove predstave. Mogli su da ispričaju svoje priče, daju ideje i time doprinesu stvaranju teksta predstave, da se uključe i kao glumci i da svoje priče odglume na pozorišnoj sceni...

ŽURNAL POZORIŠTA O KOTORU #03

Jul 2016.

Pozorište o Kotoru - dokumentarno, skupno osmišljeno pozorište zajednice

DO PREMIJERE PREDSTAVE "KoTo(R) o KOTORU" 20. JUNA 2016. ODRŽANO JE PREKO 50 RADIONICA NA KOJIMA JE UČESTVOVALO OKO 80 GRAĐANA/KI.

«» A Kotor je disao slobodom, smijehom i satirama, koji su razobličavali i ismijavali sve one koji su ga uvrijedili. I makar samo te jedne večeri, svako bi poželio da nikad nije bio vlast, ni u Kotoru ni u državi...

«» Otišli smo sa snažnim utiskom, i nadom da će vaš projekat dodatno doprinjeti buđenju kritičke svijesti i bunta protiv ovog neodrživog sistema i ludila. Veliko hvala na tome...

«» Ono što smatram velikim plusom ove predstave je to što je uspjela preko pojedinačnih problema govoriti o općemu, Kotor je postao metafora brojnih gradova regije, ali i ne samo regije. Ono što Kotor govori o Kotoru, jednako bi, ili uz sasvim male preinake, mogao govoriti o gradovima u kojima bi naišao na odličan prijem kod publike, kao što su primjerice Podgorica, Ljubljana, Zagreb, Sarajevo, Skopje, Beograd...

«» Osjetilo se da je predstava rezultat dugotrajnog rada na sebi, na odnosima, na pomicanju granica i da je nastala iz ljubavi prema gradu koja je, unatoč smijehu kroz suze, unatoč kritici većine aktualnih problema koje tište građane, provijavala kao lajtmotiv. Kako inače ono prema čemu nemamo relaciju ne izaziva naše emocije, ova je predstava pokazala nemogućnost indiferentnosti. Količina emocija ne samo glumaca nego i publike koja je pozorno pratila predstavu, učinila je priliku za preokret, potencijalnu platformu za promjene.

«» Kotor više ne može biti isti, nakon što je pokazao svoju ranjivost i svoje lice / svoja lica.

«» Zao mi je sto nisam bila dio tog projekta.

«» Predstava je SUPER, čestitke svima... Smijala sam se, a plakalo mi se...

APEL ZA UNAPREDJENJE ŽIVOTA U GRADU KOTORU

- 1 ŽELIMO POSVEČENU, STRUČNU I NEKORUMPIRANU GRADSKU VLAST** KOJA SE RUKOVODI JAVNIM INTERESOM I POTREBAMA GRADJANA/KI KOTORA.
- 2 TRAJIMO POSVEČENOST** LOKALNE SAMOUPRAVE RJEŠAVANJU ZABRINJAVAJUĆEG TRENTA ISELJAVANJA STANOVNIŠTVA IZ STAROG GRADA KOTORA.
- 3 SADAŠNJA PREKOMJERNA URBANIZACIJA („APARTMANIZACIJA“)** DEVASTIRA NAJVIŠIJE PROSTORNE RESURSE BOKE. TRAJIMO DA SE ZAUŠTAVE ODLUKE KOJE DOPRINOSE GRADITELJSKOM NASILJU NAD UNESCO-vim PODRUČJEM.
- 4 STRAH OD JAVNOG IZNOŠENJA MIŠLJENJA GUŠI** GRADJANSKI AKTIVIZAM. TRAJIMO POSVEČENOST STVARANJU AMBIJENTA U KOME ĆE SE SVAKI GRADJANIN/KA OSJEĆATI KAO SLOBODNI/A POJEDINAC/KA.
- 5 HOĆEMO DA ŽIVIMO U KOTORU BEZ STRAHA OD KRIMINALA I** MAFIJAŠKIH KLANOVA.
- 6 DEGENJUSKA BUKA OD KAFIĆA** OZBILJNO UGROŽAVA ZDRAVLJE STANOVNIKA ČIJE JE PRISUSTVO KLJUČNO ZA ŽIVOT, KARAKTER I DUH STAROG GRADA KOTORA. TRAJIMO DA SE POŠTUJE ZAKONSKA REGULATIVA KOJA SE ODNOSI NA **REGULISANJE NIVOA BUKI**.
- 7 ŽELIMO DA KOTOR BUDE OTVOREN GRAD KOJI ZADRŽAVA I PRIVLAČI KREATIVNE LJUDE.**
- 8 TRAJIMO RJEŠENJE SAOBRAĆAJNIH PROBLEMA** I PODSTICANJE ODRŽIVIH VIDOVA TRANSPORTA - BIKLIKIZAM, JAVNI PREVOZ, VODNI SAOBRAĆAJ...
- 9 KULTURNE AKTIVNOSTI I MANIFESTACIJE ČINE GRADOVE DINAMIČNIJIM I POŽELJNIJIM MJESTIMA ZA ŽIVOT. TRAJIMO SADRŽAJNIJI KULTURNI ŽIVOT TOKOM CIJELE GODINE.**

Vijesti nedjelja, 20. decembar 2015.

16

KULTURA

MAJA MRĐENOVIĆ

Projekt nevladine organizacije Expeditio "Pozorište o Kotoru" kroz procesni rad reditelja Petra Pejakovića sa stanovnicima Kotora treba da iznjedri dokumentarnu pozorišnu predstavu sa fokusom na gradske posebnosti i probleme. Riječ je o skupo kreiranom pozorištu zajednice, koje promovise ideju teatra kao sredstva istraživanja i kreativnog izražavanja svakog pojedinca ili grupe u svrhe ličnog razvoja i društvenog angažmana. Na taj način, pozorište zajednice postaje i neki mogući kreativniji, dijalogičniji način postojanja i življenja lokalne zajednice u kojoj se dešava.

O tome gdje Expeditio, kao inicijator i posredni finansijer "Pozorišta o Kotoru" identifikuje tačke presjeka između dinamičnih društvenih tokova, mogućih polja promjena, razvojnog djelovanja umjetnosti i lične i društvene akcije, razgovaramo sa arhitekticom Tatjanom Rajić, programskom koordinatoricom NVO Expeditio.

U svim projektima pokušavamo da reagujemo na probleme i potrebe zajednice u kojoj živimo i da pronalazimo jasne, javnosti razumljive i, kad god je moguće, kreativne načine da se bavimo temama koje prepoznajemo kao značajne. Kada smo počeli da razmišljamo o "Pozorištu o Kotoru", imali smo unaprijed postavljen samo jedan zadatak /izazov - kako osnažiti građane/ke (kao i same kreativne aktere - umjetnike) kroz uključivanje u jedan umjetnički proces. Inspirisani drugim praksama dokumentarnog pozorišta i poznavajući rad Petra Pejakovića, lokalnog reditelja, odlučili smo da pokušamo povezati temu koja nas najviše zanima - grad, sa umjetničkom formom - teatrom. Imali smo u vidu, takođe, i da je okvir za aktivno uključivanje građana/ki u umjetničke projekte u Kotoru prilično sužen. Građanima/kama se uglavnom nudi pasivno konzumiranje kulturnih dešavanja, a znamo da aktivno učesće u umjetničkim i kulturnim projektima unapređuje socijalni kapital jedne sredine i podiže ukupan kvalitet života. Takođe, stvaralaštvo igra važnu ulogu u podsticanju kritičkog mišljenja na osnovu koga se građani kapacitete građana/ki da se bave aktivizmom i osnažuju se za promjenu u aspektima društvenog okruženja koje im nije prihvatljivo. Uzimajući u obzir sve navedene okolnosti - teme kojima se bavi Expeditio, dostupnost saradnje sa lokalnim umjetnikom koji ima iskustva sa dokumentarnim teatrom i potrebu za aktivnijim uključivanjem i osnaživanjem građana/ki, započelo je "Pozorište o Kotoru, is-

TATJANA RAJIĆ O PROJEKTU "POZORIŠTE O KOTORU"

tiče Rajić.

OSVJEŠĆIVANJE kroz umjetničke INTERVENCije

Mislim da se danas, u svim gradovima koji imaju namjeru da opstanu, dešavaju dinamične prostorne i društvene transformacije

Kroz procesni rad reditelja Petra Pejakovića i učesnika izdvojilo se oko 25 potencijalnih tema za predstava o Kotoru. Ona za koju je velika većina okupljenih zatim smatrala da je prioritetna za obradivanje pozorišnim sredstvima je - život u strahu. Nakon četiri održane radionice sa građanima, utisak je da je riječ o prilično višeslojnim, složenom osjećanju. Šta je vaš utisak, kako biste objasnili tu izvjesnu sjenku straha nad životom u Kotoru?

Podstaknuta ovom temom, kao i nekim drugim razgovorima na radionici, razmišljala sam da kako ima više nivoa straha kod ljudi, a samo jedan od njih je strah od izražavanja sop-

Neophodno prepoznavanje kreativnih aktera

Naglasak projekta European Artists Initiative je na potrebi za zajedničkim građenjem grada, odnosno suštinskim uključivanjem građana i njihovih potreba u procese urbanog razvoja. Kao svojevrsni facilitatori u kreiranju dijaloga i omogućavanju participativnih procesa prepoznati su umjetnici, i uopšte, kulturno-kreativni sektor. Utisak je da, iako na evropskom nivou kultura i kreativnost zauzimaju centralno mjesto u rješavanju izazova sa kojima se gradovi i građani suočavaju, umjetničke aktivnosti u Crnoj Gori odlikuje tradicionalan pristup i nedostatak transdisciplinarnosti. To jeste, kreativnost se i dalje romantičarski shvata kao "blesak usamijenog genija", a ne nešto što može biti društveno usmjereno, kumulativno i kolektivno. Koji je to novi nivo sposobnosti i vještina koji bi kulturni i kreativni akteri u Crnoj Gori trebalo da razviju da bi mogli da učestvuju u su-izgradnji kreativnih i održivih gradova, i kako?

Da, umjetničke aktivnosti u

cija, naročito unutar nezavisne kulturne scene, koji su zainteresovani za bavljenje gradovima na različite načine - umjetničke intervencije sa ciljem osvješćivanja javnosti, promocija principa održivosti gradova, osvajanje i aktiviranje javnih prostora itd. Za početak je neophodno da kreativni akteri koji se bave gradovima budu prepoznati kao neko ko doprinosi urbanom razvoju, a zatim da im se, kroz finansijske linije unutar javnih fondova (trenutno veoma oskudnim), pruži prilika da realizuju što više projekata u toj oblasti. Takve okolnosti bi stimulisale kreiranje novih aktera kulturne scene koji se bave gradovima, a ujedno i doprinijele jačanju kapaciteta postojećih aktera. Kao takvi, oni bi mogli postati podrška javnom sektoru u procesu planiranja gradova u najrazličitijim oblastima - kao veza sa građanima, izvor ideja i slično.

Atmosfera na radionicama u Kotoru

svenog mišljenja u javnosti. Na radionici je više puta pokrenuta tema ozbiljne zabrinutosti Kotorana/ki od negativnog uticaja ljudi "sa strane" (npr. sa sjevera), a na drugoj strani o tome da se "furešiti" ne osjećaju prihvatljivim od strane domaćeg stanovništva. Tu je i strah od toga da će grad koji volimo i kakvog ga pamtim iz vremena djetinjstva nestati, da će se pretvoriti u nešto što ne želimo... Snažna osjećanja prate ove strahove i to smo se uvjerali na radionicama. Mislim da iza svih tih strahova leži osjećaj nemoci, inercije i doživljaja da ne možemo ništa učiniti osim da pasivno posmatramo transformaciju grada koja nam se događa pred očima. Ako bismo uspjeli da, kroz proces rada na ovoj predstavi, podstaknemo same aktere, ali i buduću publiku na aktivizam, koliki god on bio, mislim da će cilj biti postignut. U početku radioničkog procesa smo pokušali da prepoznamo probleme koji nas okružuju, u kasnijim fazama smo povremeno maštali o željenoj slici grada. Ono što bi bilo dobro je da se u predstavi prepozna šta je to što predstavlja prepreke od sadašnjeg do željenog i na koji način svako od nas može da doprinese toj pozitivnoj promjeni.

Sa druge strane, planirano je da predstava prati i akcija zagovaranja za rješavanje gradskih problema koji će kroz proces eventualno biti identifikovani. Ne osnova dosadašnjeg procesa, da ti imate utisak da je dovoljno razvijena kritička imaginacija građana o tome kako bi grad trebalo da izgleda, i da li su Kotorani dovoljno svjesni mogućnosti i potrebe za građanskim inicijativama i akcijama?

Iako su gradovi/naselja okvir naših života, izne-

nadujuće je koliko malo znamo o tome kako bi oni trebalo da se razvijaju da bi bili kvalitetnija mjesta za život. O tome nas ne uče mnogo u školama, a van škola gotovo niimalo. Nažalost, ukupan pristup planiranju prostora je takav da su ključne odluke o tome kako će gradovi izgledati podređene investitorskim željama, ne vodeći mnogo računa o javnom interesu i sa minimalnim uključivanjem građana/ki u kreativne faze procesa njihovog planiranja i oblikovanja

(npr. u odlučivanje o javnim prostorima, parkovima, rekreativnim zonama, korišćenju napuštenih javnih objekata...). Primjeri razvoja gradova koji nas okružuju najčešće nisu dobra praksa, pa ni to nije poligon za edukaciju kako bi trebalo i moglo da bude. U takvom kontekstu, sa malo dobrih uzora i bez prilike da se kreativno uključuju u planske procese, neretko je očekivati da će sami građani/ke znati kako bi njihovi gradovi trebalo da izgledaju da bi bili bolja i prijatnija mjesta za život, te šta bi oni mogli da učine da tome individualno (ili kroz građanske akcije) doprinesu. U tom smislu postoji ogroman prostor za edukaciju, prvo o tome koji su kvaliteti života u gra-

Što su gradovi atraktivniji, pritisak kapitala je veći. Pitanje je na koji način se javni sektor i struka odnosi prema pritisku kapitala i kako obezbijediti da se ne izgubi iz vida interes građana

dovima, a potom i kako djelovati. Poželjni su i neke osobine gradova kao poželjnih mjesta za život: podsticanje okvir za razvoj lokalne ekonomije, bezbjedan je i pouzdan javni prevoz kao održiva alternativa upotrebi automobila, naslovi za bezbjedno pješanje i prijatni javni prostori, snažno povezana zajednica, kulturni i socijalni sadržaji dostupni svima itd.

"Pozorište o Kotoru" jedna je od aktivnosti u sklopu šireg projekta European Artizen Initiative. U opisu ovog projekta stoji da se radi o odvijanju gradovima ili dijelovima gradova u svojevrsnoj tranziciji - prostorima u kojima se odvijaju dinamične prostorne, organizacione i društvene

izgubi iz vida interes građana/ki tj. kako da javni interes ne bude žrtvovan zarad interesa pojedinaca, te na koji način da se sa podjednako važnosti tretiraju svi razvojni aspekti gradova - ekonomski, ekološki, socijalni i kulturni. U tom procesu jako je važno i da se mi, građani, osnažujemo i djelujemo, postavljamo pitanja javnom sektoru otvoreno i bez straha i da djelujemo aktivistički. Kroz aktivnosti u lokalnom kontekstu se može i mora uticati na političke aktere

kako bi oni uzimali u obzir građane/ke kao važnog partnera u procesu oblikovanja gradova. U tom procesu jako je bitna participativnost, iznova pitati građane/ke šta vide kao ključne probleme šta su njihove potrebe i kako da one u najvećoj mjeri budu zadovoljene. Naravno, neophodno je, kako se ne bi izneverilo povjerenje građana, obezbijediti da njihovo uključivanje ne bude isključivo deklarativno (na šta smo navikli kroz javne rasprave) već istinsko, ono koje vodi podizanju kvaliteta života u zajednici. Obezbijediti participativnost, danas kada imamo savremena sredstva komunikacije, lakše je nego ikada, samo je potrebna volja.

Prema svim dostupnim podacima, u Crnoj Gori prevladava centralizacija i čvrsto ustanovljene postojće strukture moći ograničavaju i sabotiraju društvenu kreativnost. Stavlja se, donosioci odluka na državnom i lokalnom nivou, osim deklarativno, evidentno ne žele stvarni dijalog, stvaranje partnerstava i uspostavljanje zajedničke odgovornosti i osjećaja "vlasništva" građana nad mjestom u kome žive. Sa druge strane, Expeditio hoo organizacija kojoj je participativni pristup jedno od osnovnih načela kojima se rukovodi u svomom radu, veoma često kroz različita istraživanja pita građane za mišljenje. Možete li se osvrnuti na utisak da se ljudi poslije nekog vremena zamoze i obeshrabre, kada odvoje svoje vrijeme, a ne dobijaju povratne informacije i ne vide konkretne rezultate svoga uključivanja?

Jeste, mi u svim projektima jako polazimo na participativnost i vjerujemo u taj pristup. Nažalost, mi ne možemo obećati građanima, niti to činimo, da će njihove ideje i predlozi koje

Ukazivanje na loše prakse

U Crnoj Gori, dobre ideje i intervencije koje dolaze iz civilnog sektora često ne uspijevaju da postignu cilj zbog nenaklonjenih struktura moći. Kako postići balans - da inicijative imaju političko legitimiranje, ali da budu duboko ukorijenjene i u civilno društvo? Drugim riječima, kako primjenjivati dobre prakse razvijenijih zemalja, koje podržavaju razvijene mehanizme saradnje i zajedništva izmedu dva sektora, u sistemu koji nema stvarne veze sa teorijama, modelima, procesima i onim kakve bi stvari trebalo da budu, nego gotovo isključivo sa ličnim interesima?

U sistemu koji se bavi gotovo isključivo ličnim interesima jedino što vam ostaje je da ne pristajete, u partnerskom smislu, da budete dio tog sistema već da djelujete sa strane pokušavajući da ukazujete na loše prakse i predlažete moguća rješenja. Efekti svakog posla koji je od interesa za širu javnost su svakako mnogo bolji kada se radi u partnerstvu javnog i civilnog sektora, ali ne možete na to pristajati u svim slučajevima. Mi imamo iskustvo saradnje sa nekim javnim institucijama u kojima postoji volja i želja, najčešće pojedinaca/ki, za istinski pozitivnim promjenama. Isto tako, imamo iskustvo saradnje sa javnim institucijama kojima uopšte nije stalo do najboljih mogućih rezultata određenog projekta već samo da se ti projekti formalno realizuju. Možete poznavati najbolje prakse razvijenih zemalja, možete obezbijediti i sredstva da se dobri projekti realizuju i kod nas, ali ako nema volje, spremnosti i otvorenosti unutar institucija sistema, sve se zaustavi na par publikacija i preporuka koje čekaju neko drugo vrijeme i neke drugačije ljude.

daju kroz proces uključivanja, biti realizovani ukoliko to od nas ne zavisi. Mi im kažemo da će njihovo mišljenje biti uključeno u određeni set preporuka, istraživanje, studiju i slično. To je granica do koje možemo da garantujemo, i to uvijek ispunimo. Mislimo da ljudi koji se uključuju prepoznaju našu dobru namjeru i ne osjećaju se izopotrebljenim. Zato još uvijek imamo zadovoljavajući (čak i preko očekivanog) nivo participacije, bez obzira da li organizujemo diskusiju, iniciramo pozorišnu predstavu kao sada ili sprovodimo istraživanje.

Šta bi onda trebalo učini da se donosioci odluka navesti, pa ako treba i primoraju, da počnu da računaju na "javnost" i javni interes? hoo građanski institut koji je iznad slobodnog tržišta, ugovora, pa čak i iznad zakona?

Ono što mi kao građanike možemo je da budemo aktivniji, da se među sobom bolje organizujemo, koristimo sve legalne mehanizme djelovanja (građanske inicijative, javne rasprave, "priznu stolicu" u lokalnom parlamentu itd.). Takođe, bitno je da podsjećamo donosioc odluka da su oni tu gdje jesu zahvaljujući nama, građanima/kama, koji plaćamo porez da bismo koristili servise javnog sektora. Građani/ke su inerti i apatični iz puno razloga. Oni koji se, poput naše organizacije, godinama zalazu za promjene reagujući putem legalnih mehanizama, vjerovatno dijele naše iskustvo da njihova mišljenja i sugestije u najvećem broju slučajeva nisu uvažene. To naravno ne uliva optimizam. Mnogi se umore i odustaju od pokušaja. Zbog velikog broja negativnih iskustava postoji ogroman nepovjerenje građana u rad javnog sektora (a to smo vidjeli i na radionicama "Pozorište o Kotoru") a ono se može povratiti samo istinskim ulaganjem u aktivnosti koje se tiču interesa građana, osluškivanjem potreba građana, ugledanjem na najbolje prakse i martijevim radom.

U početku procesa smo pokušali da prepoznamo probleme koji nas okružuju

transformacije. Tuhode, ovi gradovi teže i ka poželjnom, otvorenom, participativnom procesu vlastitog kreiranja. U čemu prepoznajete tranzicioni položaj Kotora, i gdje se u njemu otvaraju pomenute "pukotine" za senzibilne procese, koji bi bili dragocijni od sadašnjih, koji Kotor otrovnim dodotom modernog kapitala sve više izgrađuju kao privatni prostor.

Mislim da se danas, u svim gradovima koji imaju namjeru da opstanu, nužno dešavaju te dinamične prostorne i društvene transformacije. Što su gradovi atraktivniji, pritisak kapitala je veći. Osnovno pitanje je na koji način se javni sektor i struka odnosi prema pritisku kapitala, i kako obezbijediti da se ne

Tatjana Rajić

Kolumna Božene Jelušić u Vijestima

U Vijestima je 1. jula 2016. objavljena kolumna Božene Jelušić pod nazivom "Kotor i Vještica" u kojoj autorka piše o nedavnoj premijeri predstave KoTo(R) o KOTORU. Tekst možete pročitati u nastavku.

Iako je Kotor jedinstveni grad koji se pobunio igrom, teško da će ih nadležni čuti. Nadležni su navikli na dvorske predstave i na bezbjedni prvi red u kome glume kulturu.

Dok u Cmoj Gori protesti obespravljenih ne prestaju, zaposjedaju se drumovi, štrajkuje glađu i izlazi se pred Skupštinu, u kojoj dobro (pre)plaćeni poslanici glume prijatelje naroda, Kotorani su uspjeli da se pobune pozorišnom predstavom. Za to su imali i previše razloga od surovosti graditelja koji satiru ono što ga je stavilo pod Uneskovu zaštitu, preko centralizacije i sloma nekada uspješne privrede, do moralnog bespuća i žudnje za lako stečenim bogatstvom. Pozorišna scena je tako postala politička tribina, a scenski pokret način da se saopšte moralni i politički zadatak građanina. Sala CZK je bila prepuna, čak i prolazi i stepenice. Teško da bi ijedna politička partija uspjela da okupi toliko ljudi, a da iza okupljanja ne stoje goli interes ili životna prinuda.

Iako će se pozornice naših primorskih gradova i ovoga ljeta nadmetati svojim manje ili više skupim programima, teško da će neki doseći emotivnu snagu amaterske dokumentarne pozorišne predstave "KoTo(R) o Kotoru" (igra riječi: Ko to o Kotoru) koja je u režiji Petra Pejakovića premijerno izvedena u ponedjeljak 20. juna u dvorani Kulturnog centra "Nikola Đurković" u Kotoru. Nažalost, na sajtu NVO Expeditio, koja stoji iza ovog vrijednog projekta, vidi se da je odjek u javnosti bio odveć skroman i da se u ovoj zemlji ružnih vijesti teško nalazi prostor za one malobrojne trenutke koji vraćaju nadu u mogućnost da nam bude bolje, da društvo bude zdravije i pravednije.

Iako je Kotor jedinstveni grad koji se pobunio igrom, teško da će ih nadležni čuti. Nadležni su navikli na dvorske predstave i na bezbjedni prvi red u kome glume kulturu. Zato za njih ovdje nije bilo mjesta. Takvi kakvi su, ne bi se ni usudili da dođu u srce karnevalske tradicije, koja ukida hijerarhiju i razobličava one koji imaju moć. A

Kotor je disao slobodom, smijehom i satirom, koji su razobličavali i ismijavali sve one koji su ga uvrijedili. I makar samo te jedne večeri, svako bi poželio da nikad nije bio vlast, ni u Kotoru ni u državi, posebno kada su iz publike počele da stižu salve optužbi i ponekad odveć grubih komentara.

Međutim, takvo satirično ismijavanje predstavlja srž i karnevala i mediteranske dramske tradicije. Zato se grčkim komediografima ponekad zabranjivalo da upotrebljavaju lična imena onih koje su kritikovali. O snazi ismijavanja svjedoči i legenda o smrti Eupolida, žestokog kritičara vlasti. Njega su bacili u more, po naređenju Alkibijada, uvrijeđenog njegovim otvorenim ismijevanjem. Da je to bilo moguće, mnogi bi te večeri rado i sam Kotor bacili u more.

Kao u vrijeme drevnog antičkog pozorišta i Aristofanovih predstava, i mi živimo u vremenu apsurdna, jeftine demagogije i obesmišljavanja demokratije. Aristofanove komedije su prikazivale tamnu stranu života atinskog društva: demagoge koji laskaju narodu skromne pameti, njihovu sebičnost i pohlepu i sa druge strane potpunu ravnodušnost prema narodnim interesima. Međutim, lopovluk i podmićivanje i zloupotrebe svih vrsta, nisu kod Aristofana bili pripisivani samo vođama, već i samom narodu koji je izgubio osjećaj za sopstveni interes. Kao i danas, bilo je to vrijeme u kome se svako mogao kupiti, u kome su ljudi prodavali svoje dostojanstvo, bježali od rada i sanjali o lako stečenom bogatstvu. Zato Aristofan nije zazirao ni od grube farse, pa čak ni od profanisanja demokratije, te najveće grčke svetinje, ukoliko je ona omogućavala da se narod zavede i okrene protiv samoga sebe.

I Kotorani su ismijali slične probleme i posebno uništavanje grada i njegovih ambijentalnih vrijednosti, sveopšte fizičko i moralno zagađenje, podmitljivost onih koji bi morali da ga štite, oštećene Škaljare, Dobrotu, Verige, mlade ostavljene ulici i nezaposlenosti... Ismijali su i sopstvene slabosti, ksenofobiju i stereotipe, koji im često ne daju da se konstruktivnije bore za javni interes.

Važno je ponoviti da se pozorišna kritika i opomena Kotorana da gradovi pripadaju građanima, događa u osvjetljenju konačnog i neopozivog preuzimanja svega što je u Crnoj Gori vrijedno i što je još u stanju da privuče sumnjive investitore, kontroverzne biznismene i

one koji imaju moć u društvu. A zna se šta njih privlači: djevičanski prostori divlje ljepote, urbane cjeline rijetkih kulturnih i ambijentalnih vrijednosti, luke i plaže. Istina, brižna Vlada povremeno objasni građanima da će i dalje imati pristup plaži i obali, kao da im velikodušno kaže da će imati pravo da dišu.

Važno je reći i da su na sceni CZK-a bili ljudi različitih godina i obrazovanja, vjera i nacija, domaći i pridošlice svi zajedno građani Kotora. U završnoj sceni, polako su ih na sve uži prostor sabijali graditelji sa žutim šlemovima, koji su premjerali i otimali prostor grada. Samo se vi igrajte, govorili su im, a onda su građani shvatili šta im rade i počeli da se bune. Međutim, graditelji su uzvraćali uvijek novim strategijama. Prvo providnim obećanjima, onda vrećama novca, potom prebijanjem neposlušnih. A onda su lica pod fantomkama počela da ulaze među građane i da zajedno sa njima uzvikuju "Grad je naš", sve dok sa scene nije nestao i posljednji građanin otvorenog lica. Ostali su samo ljudi sa fantomkama, a dijete koje je došlo da ih rastjera sa scene bilo je tek naivan pokušaj da se igra okonča srećnim krajem.

Ipak, odveć očita aluzija na katorske kriminalne grupe bila je tek metafora onih "kriminalnih grupa" koje nastupaju u skupim odijelima i bez fantomki, u svojstvu predstavnika naroda, koji mu oduzimaju luku, život, posao, Verige, Kostanjicu, pomorce...

Simptomatično je da je te večeri prva predstava budvanskog Grada teatra odigrana u Bečićima, u naselju simboličkog imena Vještica. Jer Budva je izgubila sve svoje scene, preostalo joj je samo mjesto na kome se gnijezdi kolektor za prečišćavanje otpadnih voda, projekat kojim su građani Budve opljačkani i prinuđeni da vraćaju preko sto miliona eura. Simptomatično je i da je te večeri igrana "Antigona 2000 godina kasnije", a Sofoklova drama je znamenita i po čuvenom Hemonovom odgovoru surovom ocu i vladaru Kreontu, koji Antigonu osuđuje na smrt: "To nije država što jednom pripada".

Autorka je profesorica književnosti i potpredsjednica URA-e
Božena Jelušić

Iz perspektive FIAT-a

Blistavo i strašno

Predrasude su jedino dobre kad iznevjere, pomislila sam, pod snažnim utiskom, nakon predstave „Koto(R) Kotoru“. Imajući utisak da se u nesnosnoj zapari sale KIC-a „Budo Tomović“, u kojoj su svi mahali razglednicama umjesto lepezama, nalaze brojni rodaci i prijatelji učesnika u predstavi, očekivala sam poetski igrokaz mještana koji vole svoj grad. Međutim, ono što sam vidjela i čula, trebalo je zaista čuti i vidjeti!

Prije svega moram naglasiti da se po umjetničkom dometu ova predstava ne uklapa u program „FIATA“. Očigledne su manjkavosti u svim segmentima pozorišnog izraza, jer su predstavu izveli mještani Kotora, različitih zvanja, znanja i talenata. Međutim, reditelj Petar Pejaković uspio je da sve djeliće poveže u neospornu cjelinu, koja je, na momente, izgledala blistavo i strašno. Zapanjili su me. Protresli. Zasmijali. Protresli. Ne, ne, ne to se ne da opisati na ovaj način! To je maestralna društvena kritika kakvu do sada u ovoj zemlji nijesam čula. Ta grupa divnih ljudi bila je najljepše ogledalo ružnog lica naših karaktera, politike i društva. Bila je to slika Dorijana Greja, sa koje je skinut zastor prečutkivanja. Sam Dorijan Grej izgledao je božanstveno: sve izopačenosti prikazivane su u „satenskim rukavicama“. Minimalistička rješenja u scenskom pokretu bila su na nivou znaka, maštovitog i zabavnog. Da bi se govorilo o višem umjetničkom nivou, nedostajalo je univerzalne simbolike. Ipak, krajnji učinak bio je katarzičan! Kad pomislim na vijesti o Kotoru koje čujemo na televiziji, i uporedim sa onim što sam vidjela u predstavi, pada mi na pamet omiljeni grafit: „Isključi televizor, uključi mozak.“ Građani Kotora, vi koje sam gledala u ovom satiričnom igrokazu, uključujući i reditelja, skidam vam kapu! Svaka čast, draga gospodo. Iste večeri prikazana je i konceptualna predstava iz Hrvatske, „Bitka na Neretvi“ Tokom nepretencioznog, skoro amorfno početka dvojice glumaca,

Scena iz predstave „Koto(R) Kotoru“

Scena iz predstave „Bitka na Neretvi“

„Koto(R) Kotoru“: *Građani Kotora, vi koje sam gledala u ovom satiričnom igrokazu, uključujući i reditelja, skidam vam kapu! Svaka čast, draga gospodo*

„Bitka na Neretvi“: *Izuzev glumačkog, a možda i ličnog žara Borisa Bakala, i lijepo, sijede glave Lea Vukelića, nije bilo drugog što bi posebno privuklo pažnju*

iskoristila sam priliku da sa svim ležerno pročitam pretenziozne izvode iz kritika u afiši. Dobro, pomislih, desiče se nešto, ako je već najavljen „natpovijesni i metadramski izvedbeni antispektakl... kao odgovor na potragu za Arhimedovom točkom u svemiru“. Uvijek se s razlogom plašim pompeznih najava i filozofskih predložaka u pozorištu.

Muzika i zvučne slike Tomislava Babića bile su umjetnost za sebe

Kad na sceni preteže riječ, a ne događaj, ili slika, muzika, simbol, tišina, čovjek u publici najčešće se dosađuje - bar da učestvuje u razgovoru! U tome što je kritičar Bojan Munjin nazvao „neprestanom umjetničkom i ljudskom opsesijom Bakala i Bacača sjenki (izvođači) da povežu isprekidane silnice naših života“ nema ni traga „silnicama“ bilo kakve vrste, ako se izuzme mazohističko cijedenje limunovog soka, koji oba aktera sipaju sebi pravo u oči. Razgovor koji su vodili na sceni (razgovor!) o tome čiji su roditelji i preci bili na kojoj strani u kom svjet-

skom ratu, ko je pjevao ustaške pjesme, a ko nosio kapu s kordom, mogli su obaviti i u kafani - na način na koji su to izveli na sceni. Izuzev glumačkog, a možda i ličnog žara Borisa Bakala, i lijepo, sijede glave Lea Vukelića, nije bilo drugog što bi posebno privuklo pažnju. Muzika i zvučne slike Tomislava Babića bile su umjetnost za sebe, u funkciji privatizovanog performansa umjetnika koji sebe u afiši nazivaju „izvođačima radova“. Ako je tako, „nadzorni organ“ koji potpisuje ovaj tekst - nije zadovoljan.

Mara RADOVIĆ

Politika 19.09.2016.

Šta se krije iza laži

Autor: Ana Tasićponedeljak, 19.09.2016. u 09:10

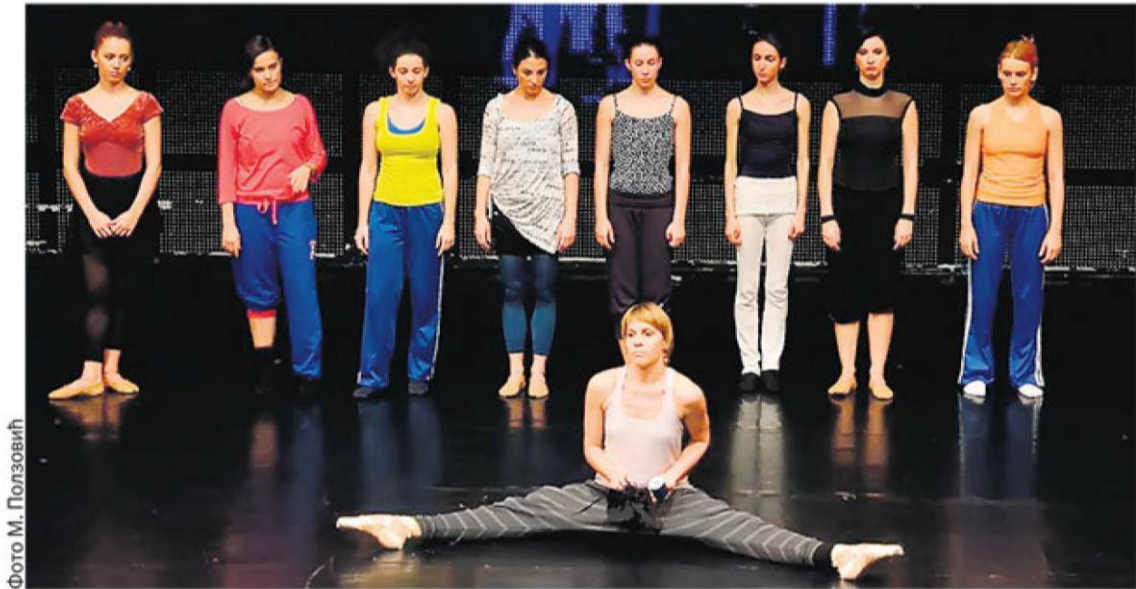

Фото М. Ползовић

Из представе „Балерине”

Podgorica – Na sceni kulturnog centra „Budo Tomović”, u okviru FIAT-a, igrane su dve izuzetne dokumentarne predstave, novosadske „Balerine“, koprodukcija Forum-a za novi ples SNP-a i Studentskog kulturnog centra Novi Sad, rediteljke i dramaturškinje Milene Bogavac, i kotorska „KoTo(R) O Kotoru”, koprodukcija nevladine organizacije „Ekspeditio” i kotorskog kulturnog centra „Nikola Đurković”, u režiji Petra Pejakovića.

„**Balerine**” su višeznačna, šarmantna, detaljno i precizno osmišljena predstava čije su autorke savremene plesačice, Sonja Batić, Frosina Dimovska, Milena Krkotić, Andreja Kulešević, Jelena Marković, Sanja Pavić, Ista Stepanov i Sara Tošić. Krećući od isticanja prvobitnih razloga za profesionalno bavljenje plesom, autorke grade složeni narativ, splet dokumentarnog i dramskog, zavodljivo iznoseći složenu problematiku ličnih i profesionalnih života u savremenoj Srbiji.

Predstava je informativno-edukativna u pravcu otkrivanja detalja profesionalnih života balerina, njihovih napornih treninga, fizičkih ograničenja, utvrđivanja razlika između savremenog plesa i klasičnog baleta, ali i bliskosti plesa sa sportskim aktivnostima. „Balerine” imaju važne društvene dimenzije, kritički otkrivaju rupe u sistemu, na primer u pogledu neprepoznavanja profesije savremenih plesačica. Takođe ističu suženost prostora njihovog delovanja, napominju neophodnost postojanja alternativne profesije balerina, zbog finansijskog preživljavanja. Istinито se progovara i o ovdašnjim nemoćima tržišta savremene umetnosti, prepreka sa kojima se svakodnevno suočavaju radnici marketinga. Izvođačice u delovima nastupaju ispovedno, potresno, na primer, kada govore o rvanju sa većitim viškom kilograma, suočavanju sa anoreksijom. Ironija korenito prati većinu izrečenih stavova, što stvara značenjski složenije, ambivalentnije polje igre. Uspostavljaju je video natpisi

koji se projektuju na zid u pozadini, kao i direktna komunikacija sa publikom. Uključeni su i audio snimci, ispovesti izvođačica, koje pojačavaju snagu verodostojnosti prikaza.

Takođe dokumentarističko delo „**KoTo(R) O Kotoru**”, nastalo je u procesnom radu sa stanovnicima Kotora, podsećajući nas na seriju predstava nemačko-švajcarske grupe „Rimini protokol”, nastajalu u različitim gradovima, od „100 posto Berlina” preko „100 posto Londona” do „100 posto Melburna”. Kao i tamo, i ovde su izvođači naturščici, stanovnici Kotora različitih godišta i profesija, glumci amateri koji ubedljivo grade predstavu o mukama i radostima života u Kotoru.

Kao u „Balerinama” i ovde je ispletena mreža ispovednih i igranih scena, takođe bitno prošaranih ironijom usmerenom prema lokalnim običajima i mentalitetu, ali i situacijom u današnjem Kotoru izudaranom bukom, kruzerima i bahatim turistima. Izdvojićemo scenu u kojoj jedna od učesnica, arhitekta Sandra Kapetanović, publiku vodi na ironičnu turu „turizma katastrofe”. Ona poletno predstavlja lokalna arhitektonska rugla ili napuštene grozote, nekada ponose grada, poput hotela „Fjord” gde je Mađeli pre nekoliko godina postavio predstavu o Njegošu. Takođe je vredna pominjanja i scena čija je akterka kotorska pozorišna kritičarka Maja Mrđenović. Ona iznosi stvarne iskaze, reakcije građana na njene kritičke tekstove koji otkrivaju bolni primitivizam, ksenofobiju, suštinsku potrebu za gušenjem slobode mišljenja, protiv čega učesnici dižu glas pobune. Ova produkcija je tako i forumska, aktivistička, prostor promišljanja jedne naprednije verzije Kotora, slobodnije i otvorenije, mesta realne, građanske utopije, a ne one lažne, političke.

Dvadesetak Kotorana je donelo autentični, plemeniti amaterizam igre koja je naišla na izuzetan prijem podgoričke publike, verovatno zbog prepoznavanja bitnosti problematike i razorne iskrenosti autora koja se sa lakoćom povezala sa potrebama gledalaca, očigledno gladnih tema koje ih se dubinski tiču. Iako živimo u vremenu medijskih odraza stvarnosti, reklo bi se da im fali elementarne istinitosti, ili suptilnosti u načinu njihovog predstavljanja. U tome se mogu detektovati razlozi popularnosti dokumentarističkih projekata. Oni su moguće otelotvorenje neophodnosti vraćanja opipljivo realnog, u medijskom okruženju lažnih, silikonskih odraza naših života. Svakodnevno smo bombardovani pseudo istinama koje ove dve predstave strpljivo razotkrivaju, čisteći prostor za one stvarne, istine koje katarzično prepoznamo kao svoje.

AddThis Sharing Buttons

Uzbudljivo i potresno o građanskoj (ne)svijesti [pozorišni prikaz]

Objavljeno: 2016-09-30

Piše: Aleksandar Milosavljević

Foto: Srđan Mirković, Dragana Drašković

NVO Exeditio, dokumentarna predstava pozorišta zajednice "KoTo(R) o Kotoru", reditelj Petar Pejaković

Pre trideset godina u tadašnjem glavnom gradu Crne Gore već su prve predstave prikazane na tek osnovanom Festivalu jugoslovenskog alternativnog tetara Titograd najavile da će ovaj Festival postati prostor ozbiljnog preispitivanja stanja na našoj tadašnjoj alternativnoj pozorišnoj sceni.

U to doba teatarska alternativa je podrazumevala predstave koje su se i svojom estetikom ali i tematski razlikovale od onoga što su nudili repertoari takozvanih „velikih” pozorišta, a demarkaciona linija između glavnog repertoarskog toka i alternative bila je ogromna poput Kineskog zida. Naime, ono što nije bilo moguće reći i prikazati u profesionalnim pozorištima lako je prolazilo kada bi nastalo u amaterskim teatrima koji su bili produkciona osnova ondašnje alternative. No, nije u to vreme bio problem samo u onome *šta* je sa scene moglo da bude izrečeno. Ništa manje značajno pitanje bilo je vezano za estetiku samih predstava. Prisetimo se, 1986. godine, kada je održan prvi FJATT, BITEF je slavio tek deseti rođendan, dakle još uvek je bio mlad festival koji je, uprkos nesumnjivoj međunarodnoj afirmaciji, i dalje izazivao podozrenje domaće kulturne javnosti, baš kao i političkog establišmenta. U to doba beogradski internacionalni teatarski festival bio je ekskluzivna pojava i za beogradske krugove, oaza u kojoj su mogli istinski da uživaju samo predstavnici autentične umetničke i intelektualne elite. U isti mah, prestonički, ali i ne jedino beogradski teatri, repertoarski su još uvek vidali rane od političkih zabrana pojedinih pozorišnih predstava iz sedamdesetih i s početka osamdesetih godina, kada je teatarski amaterizam u Jugoslaviji doživljavao svoje zvezdane trenutke.

Danas se najčešće prisećamo tog perioda zahvaljujući docnijim uspesima mladića i devojaka koji su u profesionalne glumačke ili rediteljske vode uplovili iz amaterizma, a pri tome zaboravljamo da su amaterska pozorišta – barem u ono vreme – bila ozbiljan rasadnik ne samo glumaca i reditelja nego i ideja. Amateri nisu mogli da podražavaju profesionalce, jer kad god bi to učinili jasno bi se videla razlika, postajala bi evidentna zanatska nemoć amatera i odsustvo njihovog profesionalnog iskustva. I to je bilo tako čak i kada su s njima predstave pripremali profesionalni reditelji. S druge strane, amateri su, u poređenju s profesionalcima, bili vlasnici slobode. Mogli su, naime, da se bave najraznovrsnijim teatarskim istraživanjima, da ispituju mogućnosti pojedinih scenskih formi i izraza, a pri

tom nisu morali strahovati da će njihova eksperimentisanja odbiti publiku, niti su se brinuti da li će njihove predstave doneti očekivanu zaradu pozorištima.

Oslobođeni ovakvih briga, zaštićeni od imperativa zarade, straha da li će se dopasti gledaocima, polaganja računa političarima, jugoslovenski teatarski amateri su punim plućima udisali svoju umetničku slobodu, a pri tom su istraživali prostore pozorišne estetike koja će – vreme je to pokazalo – tek stupiti u profesionalne institucije.

Prisećamo se ovih vremena i tadašnje teatarske atmosfere zato što je na ovogodišnjem podgoričkom Festivalu internacionalnog alternativnog teatra, nasledniku negdašnjeg FJATT-a, izvedena i jedna prvorazredna amaterska predstava – *KoTo(R) o Kotoru* – dokumentarna predstava pozorišta zajednice, u režiji Petra Pejakovića, predstava koja je na najbolji i teatarski najefektniji način pokazala da na ovim prostorima, uprkos sve agresivnijoj i pogubnijoj komercijalizaciji umetnosti, još uvek ima mesta za ozbiljan, autentičan i predan amaterski angažman u pozorištu.

Kotorska predstava je dokumentaristički projekat, baziran na ličnim iskazima učesnika, amatera, običnih građana, Kotoranki i Kotorana, koji kroz formu teatra pokazuju svoj život, ili tačnije svoju muku. Jer njihov život u Kotoru se pretvorio u muku. Od ispovednih fragmenata koji se tiču kotorske svakodnevice nastala je scenska igra saopštena teatarskim rečnikom, uzbudljiva, na momente potresna, nimalo pretenciozna. Ova predstava iz prve ruke svedoči o postepenom ali sigurnom propadanju Kotora, o gušenju grada koji na očigled svojih stanovnika nestaje pred silovitim nasrtajima neoliberalnog koncepta takozvanog kulturnog turizma.

Pomama za novcem, rasprodaja prirodnih resursa, ali i pojedinih elemenata neprocenjive kulturne baštine, atmosfera diktirana idejom brze i lake zarade, već godinama pretvaraju jezgro drevnog Kotora u veliki kafić čija trešteća muzika krnji zidine Grada. U isti mah, kotorske krivudave uličice, prelepi trgovi i ljupke pjacete, transformišu se u kič ambijent koji je sve teže povezati sa bogatom povešću Kotora. Jedan od bisera Boke Kokotorske, uokviren kapetanskim gradom Perastom, Verigama kao zaprekom za piratske brodove, slavnom Gospom od Škrpjela, atraktivnim Risansim zalivom i Ostrvom svetog Đorđa, Kotor danas, polako ali sigurno, odumire izjedajući sâm sebe. Iznutra i spolja.

Ovu jednostavnu i evidentnu istinu akteri predstave *KoTo(R) o Kotoru* saopštavaju i igraju kroz niz scenskih fragmena, stvarajući složenu strukturu satkanu od elemenata koji međusobno nisu previše čvrsto povezani, osim osnovnom tematskom niti – pričom o Kotoru i Boki Kotorskoj. U jednoj sceni turistički vodič provodi goste kotorskim ulicama, no sadržaj onoga sa čime upoznaje turiste ima manje veze s burnom istorijom koja je vazda tutnjala ovim prostorima, a pre je uvod u program predstojeće zabave. Jer danas nikoga više ne zanima povest, a svet funkcioniše kao prostor neprekidno potencijalne zabave. Istorijska faktografija se, dakle, ovde pojavljuje tek kao fon na kojem će se još jasnije ocrtavati obrisi

novoupostavljenog kotorskog vašara. U sledećoj sceni će učesnici predstave svojim telima markirati kruzer čiji gabariti poništavaju zidine starog Kotora, da bi u narednoj publika saznala da lokalni političari itekako imaju plan kulturnog razvoja Grada, ali i otkrila da je taj plan tipičan primer montipajtonovski izvitoperenog tumačenja sveta. Neki od ovih scenskih prizora u sebi sadrže snažnu katarzu, neki imaju tek ilustrativnu funkciju, dok ima i onih koje služe samo kao svojevrsno vezivno tkivo, no svi oni vode ka finalu u kojem ćemo biti suočeni sa reakcijom mnogih Kotorana na ovu predstavu.

Duhovite reminiscencije na kotorsku svakodnevicu u jednom času, naime, postaju zastrašujuća slika joneskovski apsurdne stvarnosti koja pretila da sama izjede vlastitu supstancu, a usput i ruini jedan od najlepših gradova drevne mediteranske baštine. No, *KoTo(R) o Kotoru* pokazuje da uništavanje Polisa ujedno podrazumeva i poništavanje građanske svesti, a da gušenje Grada, osim razarajućeg dejstva na arhitekturu i poimanje prostora, utiče i na raslojavanje unutar samog bića kotorskog građanstva. Otuda su akteri predstave, prikazavši *KoTo(R) o Kotoru* u svom gradu, prepoznati u Kotoru kao neprilagođeni buntovnici i remetički faktor. Rečju, identifikovani su kao drugačiji. A biti drugačiji, barem u mehanizmu „filozofije palanke”, znači biti – neprijatelj.

Završne scene predstave – odjeci njenog igranja u samom Kotoru, užasne pretnje i uvrede na račun njenih aktera – potvrđuju istinu da očuvanje građanske svesti jeste jedno od centralnih civilizacijskih pitanja kojima se sada i ovde ima smisla baviti. Uzmemo li, pri tom, u obzir činjenicu da akteri predstave nisu glumci, te da ne pokušavaju da glume glumce, nego svoje iskaze saopštavaju neposredno, autentično dokumentaristički, te da u njihovom scenskom nastupu nema ni najmanjeg pokušaja prikrivanja da su naturšćici, onda takav njihov angažman dobija dodatnu scensku težinu i dramatičnost.

Uostalom, već i sam naslov predstave je duhovita igra reči, jer ukazuje na dvosmislenost: Kotor Kotoru, s jedne, ali i ali Ko-to-(radi)-Kotoru, s druge strane, gde slovo „R”, stavljeno u zagradu na kraju prve reči, ujedno asocira na uobičajeni simbol zaštite robne marke, pa ime grada Kotor, sa naglašenim „R”, možemo prepoznati i kao dokaz da i kulturna baština može da postane tržišni brend. A tržište, kao što nas podučavaju magovi neoliberalnog kapitalizma, ima svoje zakone, po pravilu suprotne interesima kulture.

No, ovako shvaćeno slovo „R” možemo, međutim, tumačiti i na posve drugačiji način: kao čvrstu rešenost autora i aktera predstave da sami zaštite Kotor od onoga što mu sledi ako sadašnji proces arhitektonske, kulturne, duhovne i moralne devastacije bude nastavljen.

Naime, jedno od pitanja koja postavlja ova predstava glasi: od koga ga to ona zapravo štiti? Ko sve ovo radi Kotoru? Ko mu ubija dušu i skrnavi ga? Ko mrvli njegove drevne zidine i muti vodu u kojoj odvajkada živi vila primorkinja? Ako na kraju predstave čujemo sve te strašne uvrede i pretnje koje su Kotorani izrekli ili napisali svojim sugrađanima, akterima ove scenske priče, moramo se zapitati da li se pravo na ljubav prema nekom gradu stiče potvrdom da ste u tom gradu rođeni? Kupuje li se pravo na tu ljubav kao što su nekoć bile kupovane indulgencije? Imaju li pravo na tu ljubav, a u skladu s njom i pravo da štite grad koji vole, i oni koji u tom gradu nisu rođeni? Da li su granice grada (polisa) ujedno i međe u kojima obitava duša?

Foto: Dragana Drašković

Nastala kroz proces pozorišne radionice koju je vešto i promišljeno vodio reditelj Petar Pejaković, ova predstava je na najbolji način iskoristila teatar kao medij da bi bio artikulisan precizan društveni stav. Forma kotorske predstave je, dakle, scenskom igrom početnu metaforu Kotora kao polisa na kojem se temelji mediteranska civilizacija, a šire i evropska, smestila u sferu društvenog aktivizma, te se tako oslobodila obaveze robovanja ma kakvim pozorišnim pravilima. Otuda *KoTo(R) o Kotoru* nije samo teatarski čin, ili je to tek delimično, a sagledana u širem kontekstu, ova predstava prerasta u pitanje koje prestaje da se tiče samo grada od kojeg je satkan njen naslov. Tiče se, dakle, svih nas – tamo i ovde. Svuda.

UTISCI PUBLIKE

Više detalja iz eavluacije nakon predstava pronađite na www.expeditio.org

- A Kotor je disao slobodom, smijehom i satirom, koji su razobličavali i ismijavali sve one koji su ga uvrijedili. I makar samo te jedne večeri, svako bi poželio da nikad nije bio vlast, ni u Kotoru ni u državi...
- Otišli smo sa snažnim utiskom, i nadom da će vaš projekat dodatno doprinjeti buđenju kritičke svijesti i bunta protiv ovog neodrživog sistema i ludila. Veliko hvala na tome...
- Ono što smatram velikim plusom ove predstave je to što je uspjela preko pojedinačnih problema govoriti o općemu, Kotor je postao metafora brojnih gradova regije, ali i ne samo regije. Ono što Kotor govori o Kotoru, jednako bi, ili uz sasvim male preinake, mogao govoriti o gradovima u kojima bi naišao na odličan prijem kod publike, kao što su primjerice Podgorica, Ljubljana, Zagreb, Sarajevo, Skopje, Beograd...
- Osjetilo se da je predstava rezultat dugotrajnog rada na sebi, na odnosima, na pomicanju granica i da je nastala iz ljubavi prema gradu koja je, unatoč smijehu kroz suze, unatoč kritici većine aktualnih problema koje tište građane, provijavala kao lajtmotiv. Kako inače ono prema čemu nemamo relaciju ne izaziva naše emocije, ova je predstava pokazala nemogućnost indiferentnosti. Količina emocija ne samo glumaca nego i publike koja je pažljivo pratila predstavu, učinila je priliku za preokret, potencijalnu platformu za promjene.
- Kotor više ne može biti isti, nakon što je pokazao svoju ranjivost i svoje lice / svoja lica.
- Žao mi je sto nisam bila dio tog projekta.
- Predstava je SUPER, čestitke svima... Smijala sam se, a plakalo mi se...

Ukoliko želite da se predstava KoTo(R) o KOTORU odigra i u Vašem gradu, javite nam se na neki od sljedećih kontakata:

Reditelj:

Petar Pejaković

tel. +382 67 418 348

ppetar@t-com.me

Organizacija:

Tatjana Rajic

tel. +382 69 237 997

tanja@expeditio.org